

СЕНАТУ УНИВЕРЗИТЕТА УНИОН У БЕОГРАДУ

БЕОГРАД

Одлуком Сената Универзитета „Унион“ од 22. 9. 2014. године формирана је комисија за оцену и одбрану докторске дисертације Цвијетина Ђорђевића „Остваривање и заштита права притворених лица“ у саставу: проф. емеритус др Момчило Грубач, др Наташа Мрвић-Петровић, редовни професор и др Слађана Јовановић, редовни професор. Након што је Комисија проучили поднету дисертацију и прилоге који су јој уз њу достављени подноси наслову следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Кандидат Цвијетин Ђорђевић је докторску дисертацију пријавио након што је са успехом завршио све друге обавезе на докторским студијама које је уписао на Правном факултету универзитета Унион школске 2009/2010. године. На усменим испитима је постигао просечну оцену 9,20. Пројект докторске дисертације одбранио је 14. VI 2010. год. пред комисијом коју су чинили проф. др Момчило Грубач, проф. др Виолета Беширевић и проф. др Слађана Јовановић. Тема докторске дисертације му је одобрена одлуком Сената Универзитета Унион од 6. VII 2012. године. Том одлуком кандидату су за менторе одређени проф. емеритус др Момчило Грубач и проф. др Наташа Мрвић-Петровић. Кандидат је дисертацију предао 26. августа 2014. године.

2. Дисертација има 451 страницу текста писаног компјутерском техником и 12 страница пописа литературе и других прилога (прописа и судских одлука). Рад се састоји од увода, три дела и закључака.

У кратком *Уводу* (стр. 1-4) аутор указује на поједина питања којима ће се у дисертацији бавити, а тичу се остваривања и заштите права грађана који, чекајући суђење, бораве у притвору. У том, иначе коректном приказу, аутор је пропустио да на самом почетку истакне основну тезу своје дисертације, којој је у даљим излагањима посветио пуно пажње, да лишењем слободе ухапшени не престаје бити грађанин и да му и у том статусу, са извесним ограничењима, припадају људска права као и свим другим грађанима у правној држави, а да га околност што је остао без слободе снабдева „допунским правима“, као што је речено у рубруму члана 29. Устава РС.

Део први дисертације носи наслов „О правима притворених лица уопште“ (стр. 5-12) и има три одељка: 1) Појам, класификација и права притворених лица, 2) Извори права притворених лица и 3) Надлежност за извршење притвора у нашем праву.

У првом одељку аутор се бави питањима појма, основа, врста и класификације права притворених лица. У најширем смислу, под правима притворених лица аутор подразумева „скуп правила утврђених међународним и унутрашњим прописима и стандардима која имају за циљ остваривање и заштиту људских права притворених лица, њиховог процесног положаја и хуманих услова извршења мере притвора“ (стр. 5). Из те дефиниције излази да су права притвореника састављена од: а) људских права која припадају грађанима као људима, која они стичу рођењем и која им ни једна власт не може одузети никад, ни стављањем у притвор, па ни осудом за извршено кривично дело; б) права која су неопходна да би окривљени притвореник остварио субјективитет

у „правичном“ кривичном поступку и в) права која притворенику омогућују хуман живот за време трајања притвора. Аутор изводи закључак да презумптивном учиниоцу кривичног дела власт може привремено одузети физичку слободу, тј. притворити га, али не и слободу у потпуности. Део личне слободе притвореник може имати и у притвору, ако је издржавање притвора уређено у складу са захтевима људских права. У том одељку аутор указује да притворенику, осим индивидуалних права, припадају и одређена колективна људска права без обзира на то што је у затворенички колектив ступио мимо своје воље. Дакле, спој индивидуалних и колективних људских права чини садржину права притворених лица. Штета је што аутор ову тезу, коју је само назначио у својој дисертацији, није шире развијао и истраживао. Доследно следећи појам који је претходно одредио, сва права притворених лица аутор сврстава у три групе: основна људска права, права која им припадају као субјектима кривичног поступка и права на хумане услове живота у притвору. Осим те класификације, аутор каже да би се притвореничка права могла поделити и на друге начине, као уставна и законска, индивидуална и колективна, утужива и неутужива и тд.

Други одељак дела првог носи наслов „*Извори права притворених лица*“. Из општих излагања о тој проблематици види се да аутор сматра да та права, као и људска права уопште, не настају само у форми правних прописа, тј. законских и подзаконских аката надлежних државних органа, већ да њихов извор треба тражити и на другој страни, у првом реду у правичности. Упориште за тај став аутор је могао наћи већ у самом Уставу Републике Србије који у члану 32. став 1. прописује да свако има право да о оптужби против њега *правично* расправи и да о њој одлучи независни, непристрасни и законом установљени суд. У тој одредби Устав, поводећи се за Европском конвенцијом о људским правима, не говори о суђењу „*по закону*“, као што су раније говорили сви југословенски и српски уставни, већ о *правичном* суђењу. Аутор је и овде отворио једно веома важно и актуално теоријско правно питање, али га није истраживао дубље и до краја. У другом делу овог одељка наводе се правни прописи унутрашњег права (садржани у уставу, законима и подзаконским актима) и међународног права (у ратификованим међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права) којима се уређују режим издржавања притвора и права притвореника.

Трећи одељак првог дела дисертације под насловом „*Надлежност за извршење притвора у нашем праву*“ (стр. 34-45) бави се описом законских одредаба домаћег права према којима је та надлежност подељена између административних органа за извршење кривичних санкција и суда пред којим се против притвореног лица води кривични поступак. У том одељку аутор је без икаквог објашњења сместио излагања о фазама поступку кроз које пролази извршење притвора (пријем притвореника, извршење у ужем смислу и престанак притвора), иако би по природи ствари та излагања требало да се нађу на неком другом месту. Аутор није објаснио у чему се састоји веза између надлежности за одређивање притвора и поступка кроз који пролази извршење те процесне мере. Закључак аутора да би ова надлежност требало да буде искључиво или доминантно судска недовољно је образложена. О надлежности судије за извршење кривичних санкција, који је недавно уведен у наше право, у овом одељку готово да није било речи.

Други део дисертације под насловом „*Остваривање права притворених лица*“ бави се разматрањима појединих права која, према мишљењу аутора, припадају притвореним лицима и њиховим остваривањем у притворским условима. У складу са напред изложеном општом дефиницијом тих права аутор их је груписао у три одељка: а) *Основна људска права* (право на живот и људско достојанство, право на

неповредивост психичког и психичког интегритета, право на личну слободу и безбедност, право на једнакост и забрана дискриминације, право на рад и забрана принудног рада, слобода вероисповести, право на здравствену заштиту и изборно право); б) *Права притвореника која му припадају да би имао правичан процесни положај*, тј. да би заиста био субјект кривичног поступка (претпоставка невиности, право да притвор буде одређен судском одлуком, право да притвор буде замењен блажом мером обезбеђења присуства у кривичном поступку, право на хитност поступка, право на одбрану и право на преиспитивање, контролу и укидање притвора) и в) *Права на хумане услове живота у притвору* (право на адекватне животне услове, право на комуникацију са спољним светом, право на слободно време и боравак ван затвореног простора, право на посебан режим исхране). У трећем одељку су и излагања о правима посебних категорија притвореника (жена, малолетника, лица са посебним потребама, окривљених за дела организованог криминала и ратне злочине).

У првом одељку другог дела дисертације (*„Основна људска права и њихово остваривање у притвору“*), осим детаљног описа горе наведених права те групе и проблематике која се јавља у вези са њиховим остваривањем и заштитом, изложен је и један број оригиналних идеја и предлога, од којих неки заслужују посебну пажњу. Тако, на пример, аутор правилно указује да право на живот не подразумева само забрану одузимања живота него и дужност органа извршења да заштите живот притвореног лица од њега самог, других притвореника, смртоносних болести и тд. Говорећи о праву на једнакост и о забрани дискриминације, он закључује да су неспојиве са људским правима одредбе Закона о раду према којима се запослено лице коме је одређен притвор „удаљује са рада“ са накнадом од једна четвртине, а ако има породицу, једне трећине дотадашње зараде. Кандидат предлаже да се притворени радник не удаљава са рада, већ да се његов радни однос стави у стање мировања (као што су то ранији прописи предвиђали за случај одласка на одслужење војног рока, а данас за избор на поједине државне функције), а да му се плата за време трајања притвора исплаћује на терет државног буџета у пуном износу, с тим што би се исплаћени износи рачунали у трошкове кривичног поступка, па би их, зависно од исхода поступка сносио окривљени, ако буде осуђен, односно буџет, у свим осталим случајевима.

Други одељак овог дела дисертације, *„Право притвореника на правичан процесни положај“* (стр. 147-226), посвећен је испитивањима оних права које притвореник мора да има да би остварио своја права у кривичном поступку који се против њега води. Наслов за комплекс тих права није срећно одабран: не ради се о „праву на правичан процесни положај“, него о правима притвореника која су неопходна да би, и поред притварања, остао субјект кривичног поступка, тј да би могао стварно да користи процесна права која му по уставу и закону припадају у кривичном поступку. (У договору са менторима, кандидат је изразио спремност да ће ову примедбу усвојити и до одбране дисертације ту терминолошку непрецизност отклонити.) Без тих права суђење у кривичном поступку никако не би могло да буде правично. У ред ових права аутор сврстава: презумпцију невиности, право да притвор буде одређен одлуком суда, право да притвор буде замењен неком блажом мером обезбеђења присуства окривљеног кривичном поступку, право на хитност поступка за време трајања притвора, право на делотворну одбрану и интензивне контакте са браниоцем и право на преиспитивање, контролу и укидање одлуке о притвору. Могло би се приметити да су у ову групу права сврстана и поједина за која се не може тврдити да су установљена да би притворено лице имало једнак процесни положај са окривљеним који није лишен слободе (нпр. презумпција невиности) и која је због тога вероватно требало сврстати у општа права притворених лица или их приказати као основ на коме се заснивају права

на хумане услове живота у притвору. Иако корисна, нека излагања у овом одељку представљају дигресију и тешко се доводе у везу са темом дисертације (нпр. врло опширна историјска и компаративна излагања о појединим облицима лишења слободе, – хапшењу, задржавању, притвору и истражном затвору) у оквиру права притвореног да му притвор буде одређен судском одлуком.

Трећи одељак другог дела дисертације бави се сетом *права на хумане услове живота у притвору* где спадају: право на адекватне животне услове (просторне, хигијенске и здравствене), право на комуникацију са спољашњим светом, право на слободно време и боравак ван затвореног простора и право на исхрану. У овај одељак су смештена излагања о правима посебних категорија притвореника (женског пола, малолетника и лица са посебним потребама укључујући и притворенике који пате од тешких и преносивих болести), што заиста има везе са принципом хуманости. Овде се нарочито истичу указивање аутора на недопустиво низак ниво појединих од тих права у притворској пракси Србије и његово залагање да се хитно предузму мере за промену постојећег стања. Аутор констатује да „слободно време“ притвореника ничим није испуњено; у притворима нема никаквих спортских активности, забавних и уметничких програма, курсева за учење страних језика; приступ затворској библиотеци је притвореницима отежан, шетња на „слободном ваздуху“ је ограничена на један сат дневно иако Законик о кривичном поступку предвиђа да траје два сата дневно и тд.

Трећи део дисертације под насловом „*Заштита права притворених лица*“ посвећен је а) истраживањима основних узрока који угрожавају притвореничка права и б) анализи облика заштите тих права.

У првом одељку тог дела реч је о критичком разматрању законских основа за одређивање притвора који, ако су у прописима неадекватно формулисани, по мишљењу аутора, угрожавају право на личну слободу притвореног лица које је тада нелегитимно лишено слободе (за разлику од лица незаконито лишеног слободе). У узроке те врсте аутор је сврстао још и административну неажурност, прекомерну употребу силе и мера за одржавање реда и безбедности, нерешена или неадекватно решена кадровска питања у службама извршења и корупцију припадника тих служби. Поред осталог, он оправдано критикује прописе о употреби ватреног оружја који ту интервенцију дозвољавају, не само ради „одбијања напада“, већ и ради спречавања бекства лица коме је одређен притвор због кривичног дела за које се може изрећи казна затвора преко десет година.

У другом одељку реч је о институционалним инструментима заштите који се налазе у самом систему извршења кривичних санкција, судској заштити, заштити од стране посебних државних органа (заштитника грађана, повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, скупштинској контроли) и заштити коју врше посебни међународни органи и тела (Комитет за људска права, Комитет против тортуре, Европски суд за људска права и др.). У средства ванинституционалне заштите права притворених лица аутор убраја медије, невладине организације и самоорганизовање притвореника (побуне и протесте).

Посебан одељак у овом делу дисертације посвећен је накнади штете због неоснованог притварања, иако би било логичније да су та излагања дата заједно са осталим правима притворених лица, у делу другом дисертације јер се и у том случају ради о једном важном људском праву. (Кандидат је изразио спремност да и ову примедбу усвоји и да до одбране дисертације тај пропуст отклони.)

На крају дисертације су **закључци** у којима је посебно наглашено да је најкрупнији недостатак домаћег права у томе што је извршење притвора регулисано

истим прописима којима се уређује извршење кривичних санкција; што је извршење притвора поверено истим службама које извршавају кривичне санкције и што се притвореници држе у истим зградама у којима се извршава казна затвора. Те околности представљају узрок многих неспоразума који се јављају у вези са извршењем притвора и правима притворених лица и нису у складу са правилима правне државе да притвор није исто што и затвора и да се притвореник мора разликовати од лица које је у кривичном поступку већ осуђено на затворску казну.

3. Основне научне и стручне вредности дисертације Цвијетина Ђорђевића састоје се у следећем: а) та дисертација је прва у нашој правној литератури уопште која се бави проблематиком људских права притвореника; б) аутор та права схвата и афирмише као посебну врсту људских права и то представља несумњив допринос општој теорији људских права. Његова теза је да укључивањем у кривични поступак и стављањем у притвор осумњичени не престаје бити грађанин. Он тиме не губи права која је до тада имао као слободан члан друштвене заједнице, већ насупрот томе, стиче један фонд додатних права која га штите од злоупотребе, арбитрарности и незаконитог поступања државних органа; в) тиме аутор ове дисертације разбија једну, у свести нашег народа, чврсто укорењену заблуду да је сваки осумњичени кривац, чиме се обесмишљава целокупни кривични поступак; г) ослањајући се на своје искуство стечено у вршењу службених дужности, аутор суверено влада проблематиком која се односи на практична питања дисертације. Он беспрекорно и тачно приказује стање у нашим савременим притворима, и на основу тога, на појединим местима, изводи и одређене опште (теоријске) закључке. Недостатак је дисертације што таквих општих теоријских разматрања и закључивања, изведених на основу доброг познавања стања у пракси, није било и на другим местима; д) у дисертацији је обрађена једна веома актуална, а код нас још увек недовољно истражена проблематика, веома важна и са теоријског и са практичног гледишта; е) предмет рада је успешно истражен уз примену коректног методолошког поступка; и) дисертација, разбија још једну одавно укорењену заблуду, да се задатак притвора састоји само у томе да осујети бекство окривљеног, да се задатак државних служби састоји само у томе да се притвореник за време трајања притвора настоји одржати у животу, да се спречи нарушавање његовог здравља и обезбеди његово повремено спровођење до суда, ради суђења или до здравствене установе, ради лечења. Аутор доказује да притвор у савременој правној држави мора да пружи много више од тога, тј. да обезбеди хумане услове живота притвореницима док се налазе у притвору. Правна држава нема само право да хапси, да води кривични поступак и да кажњава, већ и дужност да се брине о судбини својих поданика, тј. да им и за време притвора обезбеди услове за живот достојан људских бића; ж) у дисертацији је коришћена обима литература, више домаћа него инострана, релевантна за тему ове дисертације.

Наравно, дисертацији би се могле ставити и одређене замерке, али по нашем мишљењу, оне нису такве природе да би спречиле њену позитивну оцену. На појединим местима у дисертацији излагања су језички непотребно компликована, па понегде чак и теже разумљива. Аутор је у извесној мери, за рачун суштине, занемарио форму, стил и језички израз својих мисли, што причињава извесне тешкоће у првом читању. Да је стилу и језичком изразу посветио мало више пажње, његов рад би оставио много бољи утисак. Правнички радови морају да се одликују и коректним језиком и добрим стилем, јер је језички израз једини „алат“ којим се правник може служити. Излагања на појединим местима су расплунута и много бољи утисак би остављала да су концизнија (нпр. у набрајању чинилаца од којих зависи поштовање и заштита достојанства личности притвореника). И на крају, овој дисертацији би се могло

замерити и то што су прагматичне опсервације много доминантније од теоријских уопштавања, тј. што после исцрпних прагматичних опсервација на неким местима изостају теоријски закључци.

4. Поједине примедбе на које смо у овом извештају напред указали нису такве природе да умањују општу вредност дисертације. Недостаци на које се те примедбе односе су спорадични, лако отклоњиви и релативно малобројни. У целини узето, дисертација Цвијетина Ђорђевића је оригиналан рад настао савесним и одговорним истраживањем свих релевантних питања теме чији резултати представљају извештај допринос науци кривичног права. Тема притвореничких људских права и њихове заштите у правној литератури на српском језику овом дисертацијом је први пут обрађена систематски и у потпуности и то је, према нашем мишљењу, њен основни и најважнији квалитет.

На основу изложеног, ова Комисија предлаже Сенату Универзитета Унион у Београду и Наставно-научном већу Правног факултета тог Универзитета да прихвате овај извештај и да одобре јавну одбрану дисертације Цвијетина Ђорђевића под називом „Остваривање и заштита права притворених лица“.

У Београду, 20. октобра 2014. год.

КОМИСИЈА

Проф. емеритус др Момчило Грубач

Проф. др Наташа Мрвић - Петровић

Проф. др Слађана Јовановић